

Uruchomienie projektu Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego 1918–1919

„**W**szystko co od lat stu przeszło tłumionem było, co przycichło i przywarło do dna duszy pod jarzmem niewoli okrutnej, wybuchło siłą żywiołową i znalazło wyraz w manifestacji przepotężnej”¹. Tak Stanisław Stroński rozpoczął relację z przybycia Ignacego Jana Paderewskiego do Poznania opublikowaną na łamach „Kuriera Poznańskiego”. Wydarzenie to było niezwykle znaczące, gdyż stało się iskrą zapalną w wybuchu Powstania Wielkopolskiego.

Powstanie, trwające od 27 grudnia 1918 roku do 16 lutego 1919 roku, okazało się jednym z niewielu zwycięskich zrywów narodowych Polaków, jak również jedynym w tym okresie, które pozwoliło na realizację wszystkich zamierzonych celów. Wśród nich wymienić należy choćby przyłączenie do Polski znacznych terenów Wielkopolski i Kujaw, zwanych w czasie zaborów Wielkim Księstwem Poznańskim.

W 2016 roku zrodził się pomysł spisania w jednym miejscu i w jednym projekcie wszystkich uczestników Powstania Wielkopolskiego. Wcześniej, w 2014 roku nasze Towarzystwo uruchomiło projekt Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym². Pełni zapału zabraliśmy się do tworzenia kolejnej bazy danych, tym razem obszerniejszej.

Na wstępie ustaliliśmy, że spisujemy nie tylko powstańców walczących z bronią w rękę, ale wszystkie osoby zaangażowane w Powstanie Wielkopolskie. Bez osób wspomagających powstańców (sanitariuszki, kucharki, telefonistki, chłopcy – wywiadowcy i łącznicy, księża organizujący i wspierający oddziały powstańcze, aptekarze, weterynarze itd.) nie byłoby zwycięstwa. W Powstanie zaangażowani byli przedstawiciele wszystkich stanów – od chłopów i robotników, poprzez mieszczan i ludzi kultury, na księżach i ziemiaństwie kończąc. Wspólnego działania na taką skalę nie miało dotychczas żadne z powstań narodowych.

Rozpoczynając prace nad projektem, przyjęliśmy pewne zasady. Osoby, które zostały ujęte w projekcie, musiały znaleźć się przynajmniej w jednym z pięciu poniższych źródeł:

1. materiałach archiwalnych,
2. publikacjach historyków i regionalistów,
3. informacjach prasowych z okresu Powstania,
4. indywidualnych dokumentach potwierdzających udział w Powstaniu,
5. pamiętnikach i opisach udziału w Powstaniu.

---

¹ „Kurier Poznański” 1918, nr 297, s. 1.

² Więcej o projekcie: <http://powstancy-wielkopolscy.pl/about> (dostęp: 24.04.2019).

Osoby, które rozpoczęły pracę nad tworzeniem bazy, a więc członkowie i sympatycy naszego Towarzystwa, nierzadko musieli ruszyć w teren, odwiedzając archiwa różnego typu znajdujące się na terenie całej Polski (m.in. w Katowicach, w Warszawie czy Gnieźnie) i digitalizując dostępne w ich zasobach dokumenty. Oprócz powyższych zbieraliśmy informacje, które w posiadaniu mają muzea tematyczne i regionalne na terenie całej Wielkopolski.

Tworząc bazę, zdecydowaliśmy, że nie tworzymy biogramów powstańców, a jedynie spisujemy najważniejsze informacje o nich. Tak więc w naszym projekcie można znaleźć takie informacje, jak: imię i nazwisko, data i miejsce urodzenia, imiona rodziców, data zgonu, miejsce pochówki, jednostka, w której walczył powstaniec, stopień lub status. Niekiedy w uwagach dopisywaliśmy najważniejsze informacje, a przy każdym nazwisku podawaliśmy źródła, z których korzystaliśmy.

Spośród ponad 650 pozycji źródłowych udało się nam wyodrębnić ponad 95 tysięcy nazwisk uczestników i uczestniczek Powstania Wielkopolskiego. Mimo iż liczba ta może przyprawić o zawrót głowy, zdajemy sobie sprawę, że niestety wielu powstańców nie udało nam się uwzględnić i nigdy już nie uda się dodać ich do bazy. Przyczyn jest wiele: mogli służyć krótko, np. po wyzwoleniu swojej miejscowości wracali do pracy i nie byli ujęci w żadnych wykazach albo znajdowali się na listach, które zostały zniszczone w momencie wybuchu II wojny światowej w obawie przed represjami niemieckimi.

Na uroczyste uruchomienie projektu wybraliśmy nieprzypadkowy dzień, 16 lutego 2019 roku przypadała setna rocznica rozejmu w Trewirze kończącego Powstanie Wielkopolskie. W pięknej Sali Renesansowej poznańskiego ratusza wszystko rozpoczęło się o godzinie 11.00. Redaktor Grażyna Wrońska z Radia Poznań swoim wystąpieniem zainaugurowała uroczystość, po czym wszystkich zgromadzonych przywitani kierownik Muzeum Historii Miasta Poznania dr Magdalena Mrugałska-Banaszak oraz prezes WTG Wojciech Jędraszewski. Po ich wystąpieniu rozpoczął się koncert. Profesor Andrzej Tatarski wykonał utwory Ignacego Jana Paderewskiego, Michała Wodpoła, Fryderyka Chopina i Adama Wrońskiego. Następnie głos zabrał dr Rafał Reczek, dyrektor Oddziału IPN w Poznaniu, który przedstawił ideę portalu internetowego powstaniewielkopolskie.ipn.gov.pl. Po nim głos zabrała sekretarz WTG Barbara Cywińska, która w sposób analityczny omówiła projekt. Przedostatnim punktem programu była prezentacja życiorysów kilku powstańców wielkopolskich, które omówili Katarzyna Czepulis-Rastenis,

Aneta Andrzejewska, Jacek Piętka, Mikołaj Bednarz, Danuta Wojciegowska, Marian Przybylski, Kazimierz Robaszkiewicz oraz Wojciech Jędraszewski.

Punktem kulminacyjnym spotkania było uroczyste uruchomienie, czyli udostępnienie interntom, projektu Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego 1918–1919, którego dokonał prezes WTG Wojciech Jędraszewski w asyście członkini naszego Towarzystwa Dobrosławy Guci. Wszystkie osoby zaangażowane w stworzenie bazy otrzymały okolicznościowe podziękowania. Jednakże najbardziej wzruszający moment, całkowicie niespodziewany, nastąpił pod koniec spotkania. Wśród zgromadzonych gości znaleźli się również potomkowie powstańców wielkopolskich. Zachęcenie przez organizatorów zaczęli przybliżać postaci swoich przodków, a każdy z nich kończył wypowiedź wzruszającym stwierdzeniem: „Jestem potomkiem... i jestem z tego dumny!”. Projekt dostępny jest pod adresem <http://powstancywielkopolscy.pl/pl/>.

Na zakończenie prezentujemy alfabet projektu, stworzony i przedstawiony podczas wyżej wymienionego spotkania przez Barbarę Cywińską (tekst nieznacznie został uaktualniony):

Projekt Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego 1918–1919 – baza on-line od A do Z

A jak archiwa, w których przeprowadzano kwerendy

- Archiwum Państwowe w Poznaniu,
- Archiwum Prezydenta RP,
- Centralne Archiwum Wojskowe (Wojskowe Biuro Historyczne),
- Archiwa Archidiecezjalne w Poznaniu i w Gnieźnie,
- Archiwa Państwowe w Lesznie, Gnieźnie, Pile i Kaliszu.

B jak bibliografia

W projekcie wykorzystaliśmy ponad 650 źródeł, w tym:

- źródła archiwalne,
- publikacje regionalne dotyczące Powstania,
- artykuły w czasopismach,
- wspomnienia powstańców umieszczone na stronach WBC i www.szukajwarchiwach.pl oraz wydane przez regionalne oficyny,
- zbiory regionalnych muzeów,
- pomniki, nagrobki powstańców.

Ryc. 1. Wystąpienie prezesa WTG „Gniazdo” Wojciecha Jędraszewskiego, zdjęcia ze spotkania autorstwa Z. Bernatowicz

Ryc. 2. Widok na Salę Renesansową ratusza

Ryc. 3. Koncert muzyki fortepianowej w wykonaniu prof. Andrzeja Tatarskiego

Ryc. 4. Barbara Cywińska
prezentuje projekt od A do Z

Ryc. 5. Uruchomienie bazy
przez Wojciecha Jędraszew-
skiego

Ryc. 6. Realizatorzy projektu

Aby zweryfikować i uzupełnić dane, korzystaliśmy z zamieszczonych w Internecie wyszukiwarek, m.in.: Basia (Baza Systemu Indeksacji Archiwalnej), Kartoteka Ewidencji Ludności miasta Poznania oraz wyszukiwarka cmentarna Poznańskie Cmentarze.

C jak cel projektu

Dotychczas powstało wiele opracowań, książek, albumów i artykułów na temat Powstania i jego uczestników, ale cały czas brakowało kompletnej listy powstańców i – mówiąc szerzej – uczestników, którzy nie tylko zbrojnie wystąpili przeciwko zaborcy, ale również wspierali Powstanie finansowo i organizacyjnie. Byli to m.in. ziemianie, księża, lekarze i sanitariuszki, gospodarze oferujący powstańcom schronienie, odzież i wyżywienie, harcerze, kucharki i obsługa kuchni polowych czy też dzieci dostarczające meldunki.

Głównym celem stało się więc upamiętnienie i oddanie hołdu wszystkim, którzy w jakikolwiek sposób przyczynili się do zwycięstwa Powstania Wielkopolskiego (od dowódców do dziewczynki, która recytowała wierszyk w dniu przyjazdu Ignacego Paderewskiego do Poznania).

D jak dokumenty potwierdzające udział w Powstaniu

Baza jest otwarta. Nadal będą dopisywani uczestnicy, m.in. na podstawie nowo pozyskanych publikacji, materiałów archiwalnych, a także legitymacji, odznaczeń, poświadczeń, wspomnień i fotografii dostarczonych przez potomków.

E jak etapy pracy nad projektem

1. Wstępne ustalenia dotyczące sposobu spisywania danych. Wiosną 2016 roku spotkaliśmy się – kilkanaście osób: członków i sympatyków WTG – dyskutowaliśmy, przedstawialiśmy swoje pomysły i tak projekt zaczął nabierać realnych kształtów. Stworzyliśmy listę źródeł i publikacji, które zawierają spisy uczestników Powstania w różnych regionach Wielkopolski. Po miesiącu z kilkunastu pierwszych i oczywistych pozycji źródłowych powstał spis ponad 100, a w końcowej fazie projektu było to ponad 600 pozycji. Uzgodniliśmy także formę spisu, czyli dane, które opublikujemy:

- nazwisko i imię,
- datę urodzenia,
- imiona rodziców,
- datę zgonu,
- miejsce pochówku,
- jednostkę i stopień wojskowy,

- dodatkowe ważne informacje występujące w publikacjach mogące uściślić dane o osobie.

2. Zbieranie materiałów źródłowych:

- kwerenda publikacji książkowych,
- kwerenda w archiwach,
- kwerenda w muzeach różnego typu i izbach pamięci,
- kwerenda na cmentarzach, spisywanie danych z pomników,
- kwerenda informacji internetowych.

3. Skatalogowanie zebranego materiału i opisanie źródeł pochodzenia danych (nadanie kodów źródłom).

4. Indeksacja tych materiałów polegająca na wypisywaniu nazwisk uczestników i danych o nich; przesyłanie ich do koordynatora projektu, Wojciecha Jędraszewskiego.

5. Dla każdego źródła stosowany był osobny arkusz spisowy opatrzony numerem kodu źródła. Następnie poszczególne arkusze podlegały wrywkowej kontroli zgodności ze źródłem i korekcie napotkanych błędów (jednolity zapis dat urodzenia i zgonu, nazw jednostek wojskowych itp.).

6. Najtrudniejszym etapem było scalenie danych – wszystkie arkusze spisowe zostały połączone w jeden uszeregowany alfabetycznie, a powtarzające się nazwiska, po uzupełnieniach, zapisano w jednej pozycji. Indeksujący otrzymali pewną partię materiału i zaczęło się opracowywanie finalnej wersji spisu. A że nie było to łatwe, pokazuje przykład Jana Filipiaka. Do scalenia przydzielono mi literę „F”. Miałam w niej 22 pozycje „Jan Filipiak”. Ośmiu z nich miało przypisaną datę urodzenia i imię ojca. Tutaj więc powiązanie powtarzającej się osoby było łatwe. Przy 14 nazwiskach brak było podstawowych danych, ale w niektórych podano nazwy jednostek, w których służyli. Mogłam więc do Jana, który służył w Kompanii Opalenickiej, dodać tego, który w uwagach miał podane „Powstaniec Ziemi Opalenickiej”. Przy innym Janie widniał dopisek „ksiądz”. Sprawdziłam w bazie „Księża Wielkopolscy”, czy nie było dwóch kapłanów noszących to samo imię i nazwisko, po czym złączyłam tych księży w jedną pozycję. I tak z 22 zrobiło się 15 Janów Filipiaków. Niestety dalej napotkałam przeszkody nie do przejścia, ponieważ w wielu źródłach podano jedynie imię i nazwisko, a czasem tylko nazwisko. Przy rzadkich nazwiskach problem był mniejszy, ale Kowalscy, Kaczmarkowie, Przybyłscy i Nowakowie nie dawali nam spokoju. Pamiętać bowiem należy, że założe-

niem projektu było spisanie możliwie wszystkich uczestników Powstania i pominięcie jakiegokolwiek osoby było niedopuszczalne. Poruszaliśmy się więc w tej materii bardzo ostrożnie.

7. Tak przygotowany materiał został umieszczony w zaprojektowanej wyszukiwarce internetowej i ponownie sprawdzony.

F jak fundusze

Realizacja projektu była możliwa dzięki wsparciu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego w ramach zadania publicznego „Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego – baza on-line” współfinansowanego ze środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego oraz dzięki środkom własnym WTG „Gniazdo”. W tym miejscu należy podkreślić, że większość prac wykonywano jako wolontariat.

G jak graficzne opracowanie strony

Opracowania graficznego strony projektu podjęli się Dobrosława Gucia i Maciej Głowiak, którzy ścierali się o czcionki, kolory, miejsce i sposób zapisu, testowali stworzoną stronę oraz wyszukiwarke, aby dojść do efektu, z którego możecie korzystać.

H jak historyczne konsultacje z prof. Januszem Karwatem

Podczas pracy przy projekcie korzystaliśmy z konsultacji i fachowej pomocy prof. Janusza Karwata, któremu bardzo dziękujemy za merytoryczne odpowiedzi. Zachęcamy również do zapoznania się z historią Powstania Wielkopolskiego w artykule Pana Profesora, który zamieszczony został na stronie projektu.

I jak informatyczne opracowanie projektu

Konieczne było zaprojektowanie i stworzenie wyszukiwarki internetowej spełniającej założone kryteria, a więc:

- wyszukiwanie wg nazwisk,
- wyszukiwanie statystyczne,
- możliwość dopisywania danych uzupełniających,
- możliwość dopisywania nowych osób i pozycji bibliograficznych.

J jak Jędraszewski Wojciech

Pomysłodawcą, koordynatorem i twórcą całości projektu jest Wojciech Jędraszewski, który wykonał niesamowitą pracę. Setki telefonów, tysiące maili, dopięcie wszystkich szczegółów. Nie byłoby tej listy, gdyby nie jego umiejętności organizacyjne, zapal i pasja! Ukłon kierujemy także do rodzi-

ny Wojtka, nie tylko z podziękowaniem za udział w projekcie, ale także za wsparcie i wyrozumiałość dla naszego Prezesunia.

K jak kontakt z administratorami

Do administratorów, czyli Katarzyny Krüger i Wojciecha Jędraszewskiego (bazaindeks@gmail.com), można przysyłać materiały uzupełniające, mają oni bowiem możliwość dodawania i zmiany danych o uczestnikach, a także archiwizują nadesłane fotografie.

L jak liczby

Statystycznie nasz projekt to:

- 3 lata pracy nad projektem,
- 41 wolontariuszy zaangażowanych w projekt,
- ponad 650 źródeł,
- ponad 87 tys. nazwisk uczestników Powstania Wielkopolskiego,
- dziesiątki spotkań, setki telefonów i maili.

M jak miejsce urodzenia i pochówku

Nazwy miejscowości zapisywano różnie, niekiedy tak, że nie można było dociec, co autor miał na myśli... Ruchoćce przybierały postać Ruchawice, Łęczeczki zamieniały się w Łączeczki, Nochowo stawało się Nockowem, a Ośniszczewko – Ośnieszczewikiem. Niekiedy w jednym źródle raz były Mochy, a raz Mchy. Wszyscy indeksujący pamiętali, że opracowywane źródła powstawały w różnych okolicznościach i różnym czasie. Niekiedy kilkadziesiąt lat po wydarzeniu, stąd mogą pojawiać się różne formy nazw, zmienione granice powiatów, a niektórych miejscowości już po prostu nie ma.

N jak nazwiska i imiona

Priorytetem było należyte odczytanie nazwisk. Pisownia wielu z nich to prawdziwe wyzwanie! Poczynając od Szmita (Szmit, Szmyt, Szmidt, Schmid, Schmit, Schmidt), poprzez Szulców, a na Fiszerach skończywszy. Trzeba się też było uporać z polskimi nazwiskami: Bębnista czy Bembnista, Jaskuła czy Jaskoła, Śniecki czy Sieniecki itp. Ustaliśmy, że wpisywać będziemy wszystkie formy nazwiska, bo nie wiadomo, która przetrwała do dzisiaj, a nie zawsze można było je zweryfikować i potwierdzić nasze przypuszczenia w dostępnych bazach i spisach. Szczególne trudności sprawiało nam odczytanie nazwisk napisanych odręcznie we wspomnieniach lub relacjach powstańców i dojście do tego, że np. Swoik to Piosik, Kossowski to Kaszewski, Kumor to Kucner, a Gub to Czub.

Ryc. 7. Wystąpienia potomków Powstańców uczestniczących w spotkaniu

Ryc. 8. Barbara Cywińska udziela wywiadu

Z imionami było już łatwiej, choć Jakób co rusz powodował lekką konsternację. Najwięcej powstańców nosiło imię Jan, zaraz po nim Franciszek, Antoni, Stanisław i Józef. Zdarzały się jednak imiona wywołujące zdziwienie. Spotykamy bowiem imiona takie jak: Kilian, Krescenty, Krzywitan, Wandalin czy Deodezja. Najbardziej zaskoczyli nas Gorgoniusz, Castrop i Frumencjusz. Jednak te rzadkie imiona w dalszym etapie prac bardzo pomagały.

O jak odznaczeni

Do obecnego projektu została włączona Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańców. Sporządzona została dla upamiętnienia osób biorących udział w Powstaniu Wielkopolskim, którzy zostali uhonorowani tym odznaczeniem. Jest

to jedyna kompletna lista, bowiem sporządzono ją w oparciu o oryginalne uchwały Rady Państwa (1957–1989), jak również postanowienia prezydenta PRL (1989) i prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (1990–1999). Osoby z Listy oznaczone zostały małą ikonką krzyża w wynikach wyszukiwania.

P jak patronat medialny

Patronami medialnymi projektu są Radio Poznań oraz „Głos Wielkopolski”, którzy rozpropagowali w mediach naszą inicjatywę.

R jak regionalne wydawnictwa

Nie do przecenienia jest ogromna liczba i wartość regionalnych wydawnictw dotyczących Powstania

w wielu miejscowościach Wielkopolski, m.in. Jarocinie, Środzie Wlkp., Ostrowie Wlkp. Strzelnie, Budzynie, Luboniu. Publikacje te notują nazwiska uczestników oraz wydarzenia z przełomu 1918 i 1919 roku na danym terenie. Staraliśmy się pozyskać wszystkie te publikacje. Sukcesywnie będą do projektu włączane nowe wydawnictwa.

S jak strona internetowa

Jak wspomnieliśmy wcześniej, koncepcja strony i jej wygląd to dzieło Macieja Głowiaka we współpracy z Dobrosławą Gucią, jej udostępnienie – podobnie jak inne projekty Wielkopolskiego Towarzystwa Genealogicznego „Gniazdo” – możliwe było dzięki serwerom Poznańskiego Centrum Superkomputerowo-Sieciowe, za co serdecznie dziękujemy.

T jak tłumaczenia

Nasza strona jest przetłumaczona na język angielski, niemiecki i francuski:

- język angielski – Magdalena Bartkowska,
- język niemiecki – Wojciech Derwich,
- język francuski – Maria Książek (w opracowaniu).

W jak współpraca

Podczas pracy nad projektem wiele instytucji udzieliło nam wsparcia, należą do nich m.in.:

- Archiwum Państwowe w Poznaniu,
- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu i w Gnieźnie,
- Archiwum Prezydenta RP,
- Wojskowe Biuro Historyczne (Centralne Archiwum Wojskowe),
- Wielkopolskie Muzeum Niepodległości,
- Muzeum Powstańców Wielkopolskich im. Gen. Józefa Dowbora Muśnickiego w Lusowie,
- Muzeum Narodowe w Poznaniu wraz ze swoimi oddziałami (Muzeum Historii Miasta Poznania),
- Biblioteka Kórnicka, Biblioteka Uniwersytecka, Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu,
- Instytut Pamięci Narodowej.

Z jak zespół wolontariuszy

Realizatorem projektu jest Wielkopolskie Towarzystwo Genealogiczne „Gniazdo”. Dzięki setkom godzin pracy wolontariuszy i ich zaangażowaniu, poświęceniu czasu wolnego, możliwe stało się opracowanie Listy uczestników Powstania Wielkopolskiego. Oto Ci, dzięki którym powstał ten projekt:

Aneta Andrzejewska,
Magdalena Bartkowska,
Barbara Cywińska,
Joanna Cywińska,
Stanisław Czarnecki,
Katarzyna Czepulis-Rastenis,
Marta Czerwieniec,
Wojciech Derwich,
Jarosław Dzikowski,
Eugeniusz Forma,
Krzyszyna Greń,
Dobrosława Gucia,
Marek Hałas,
Wiesław Hernacki,
Bogdan Jarosz,
Elżbieta Jędraszewska,
Wojciech Jędraszewski,
Ewa Kabat,
Leokadia Kaczmarek,
Magdalena Koffny,
Grażyna Kostek,
Katarzyna Krüger,
Agnieszka Krzywińska,
Bożena Kuliberda,
Wojciech Lis,
Mirosława Marciniak,
Andrzej Mieńko,
Michał Pawełczyk,
Jacek Piętka,
Maria Przygocka,
Joanna Raczkowska,
Barbara Rajkowska,
Sławomir Rajkowski,
Kazimierz Robaszkiewicz,
Ewa Alicja Słomska,
Piotr Stachecki,
Marcin Urbanek,
Danuta Wojciegowska,
Jakub Wojtczak,
Małgorzata Wstawska-Wróbel,
Leszek Wróbel.